

Curba demografică: text și pretext

— ALEXANDER BAUMGARTEN —

PREDOMINĂ părerea că mizeria facultăților de științe umaniste din universitățile noastre de stat provine în cea mai mare parte din faptul că ne aflăm, conform statisticii, la limita inferioară a curbei demografice în privința absolvenților de liceu care se înscriu în ciclul de studii superioare. Salarii mici, un penibil sentiment de

adevărat că studiul filosofiei este centrul unei culturi mature, că el produce o conștiință critică superioară altor domenii, că el pune în posesia meditației asupra sensului oricărei alte activități umane, atunci diagnosticul asupra performanței acestui studiu trebuie să ne intereseze. Bineînțeles că și fără acest studiu vom putea supraviețui, dar dacă judecata ipotetică de mai sus

sper că sunt convingătoare măcar prin sistematicitatea lor. Dar mai întâi voi schița mai pe larg ambientul care a creat motivația analizei mele, chiar și în cazul particular al filosofiei.

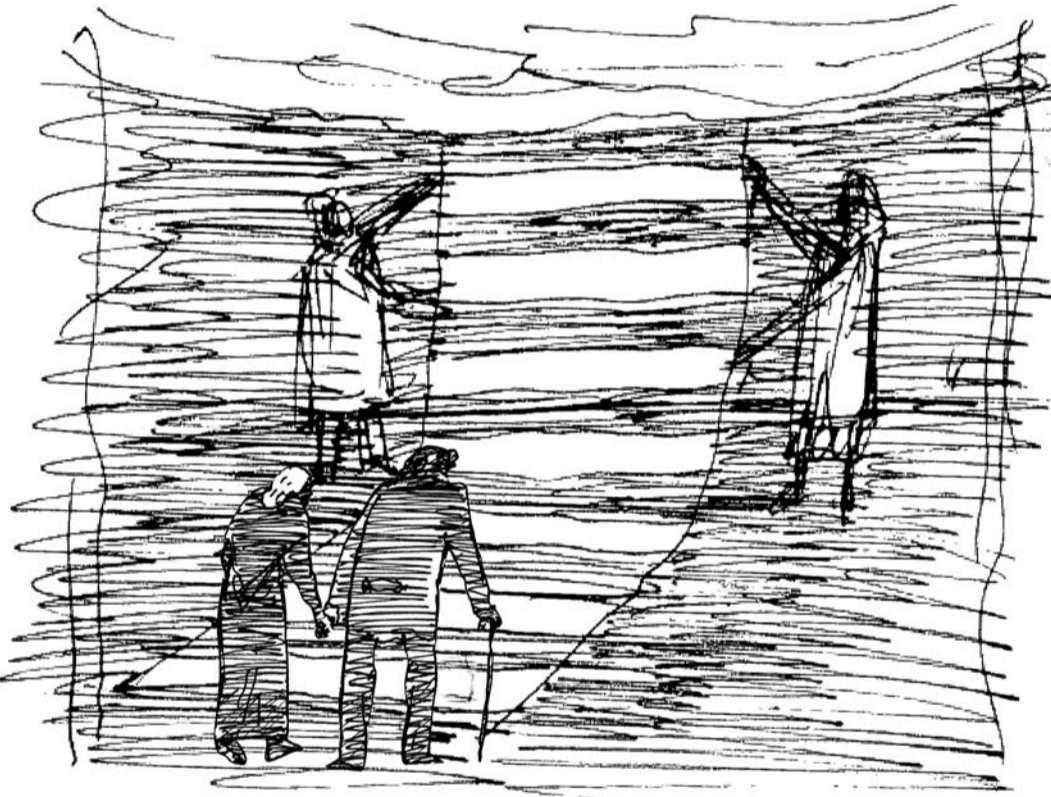
Acest ambient este comun universităților noastre. El se caracterizează prin faptul că filosofia apare drept o cenușăreasă a disciplinelor academice. Ea nu este profitabilă financiar pentru așezământul universitar, deoarece sursele ei extrabugetare sunt minime. Dimpotrivă, cel mai adesea ea este „datoare” de la un an academic la altul altor facultăți, cum sunt Dreptul, sau Economicele, sau Psihologia, adică baronii financiari ai universităților, ca și cum conceptul de „datorie” ar avea în acest caz o consistență reală. În această stare de penurie, atmosfera devine încărcată de o suspiciune reciprocă între profesori prea numeroși care trebuie să împartă un buget auster, iar raporturile cu studenții plătesc un tribut consistent clientelismului, notelor nejustificat de mari și, în general, unei imposturi intelectuale. În acest climat, critica internă a exigențelor strict profesionale a lăsat locul unei spaime colective în fața unei comunități academice care nu mai înțelege rostul filosofiei și care așteaptă interminabile justificări ale situației de fapt din partea filosofilor înșiși. Aceasta înseamnă tensiune, sărăcie, demagogie și, mai colorat, agitația unei prostimi în pulberea drumului, căutând un ludovic de aur căzut din mila seniorului.

Un prim motiv este calculul veniturilor unei facultăți după numărul studenților înscriși. Acesta este, în prezent, sistemul de finanțare al universităților în România și el este, cred, complet eronat. El este eronat deoarece ignoră mai multe *realități* atunci când consideră criteriul cantității drept variabilă a calculului bugetar, de pildă: a. diferența de calitate între științe (adică: a avea trei studenți înscriși nu înseamnă a practica o știință mai importantă pentru comunitate decât știința studiată doar de doi asemenea studenți); b. ordinea științelor conformă acestui criteriu calitativ (adică unele științe sunt mai valoroase ca altele și ordinea lor nu depinde de simpatia publică față de ele); c. existența unei dependențe tradiționale între științe (adică: universitatea trăiește ca proiect spiritual din ipostazierea unui sistem al științelor, iar prin încetarea acestei funcții ea devine o întreprindere ca oricare alta); d. nevoia comunității de aceste științe nu poate fi decisă de comunitatea care beneficiază

de ele, deoarece ea nu are funcție de comanditar în procesul de educație, ci are funcția modestă a elevului. Apoi, consecințele acestui sistem de calcul bugetar au fost multiple: acumularea unor fonduri excesive în anumite facultăți considerate „rentabile” și discreditarea altora, pe motivul sărăciei lor, ca nereprezentând științe „importante” pentru omul contemporan. Sigur, e mai atractiv să oferi diplome unor mii de studenți în răsunătorul domeniu al „relațiilor internaționale” decât să dizertezi despre „ens nu știu de care”, dar acest lucru nu cred că influențează pozitiv nici piața muncii din România, nici inteligența medie a românului cultivat. Dimpotrivă, suprimarea criteriului de finanțare *per capita* și recalcularea lui pe baza unui sistem al științelor ordonate calitativ și care să fie gândit în comunitatea academică ar putea restabili demnitatea științelor umaniste.

UN al doilea motiv al marginalității este conceptul de „datorie” care a apărut în dialogul economiștilor care gestionează financiar universitățile și pe care ei sunt siliți să îl folosească datorită tipului de bugetare pe care ministerul îl rezervă universităților. Sistemul revine la a împrumuta facultăți sărace de la facultăți bogate de la un an bugetar la altul, cel mai adesea pentru acoperirea salariilor. Desigur, ele nu pot „plăti” nici în anul următor, ceea ce complică lucrurile și mai mult, ele fiind amenințate uneori chiar cu suspendarea activității lor. Un asemenea sistem este consecința faptului că finanțarea globală nu are în vedere acoperirea salariilor unor posturi pentru care ministerul oferă, paradoxal, recunoaștere academică. De aici provine faptul că avansarea pe un post de profesor pretinde calități științifice în chip formal, dar în mod real el depinde de finanțarea catedrei, fără ca cele două criterii să se poată influența unul pe altul, ceea ce duce, de obicei, la desconsiderarea penibilă a celui științific. Soluția ar fi un primat categoric al criteriului științific, astfel încât bugetarea să poată fi făcută după calitatea activității științifice și nu a numărului de studenți. Strict, o catedră cu mai multe publicații cu prestigiu științific ar avea parte de o finanțare superioară unei catedre fără o asemenea activitate.

Un al treilea motiv ar fi neclaritatea granițelor dintre facultăți în cazul strict al filosofiei și izolarea ei instituțională în interiorul universității. Acest caz are

vinovăție în fața rectoratelor pentru faptul că avem studenți puțini, perspective lugubre, prăbușirea exigențelor de notare, admitere cu aspiratorul, imposibilitatea unor noi angajări de profesori, decrepirea actualelor structuri și declinul valorii licențelor sunt fenomene care însoțesc această epocă tristă pentru învățământul universitar umanist. Tot statistica ne spune că vom persista în această poziție demografică privind numărul foarte mic de studenți încă vreo doi sau trei ani, deoarece după 1993 natalitatea s-a îmbunătățit în România și putem avea speranța unei creșteri, în 2009, a numărului studenților. Acest fenomen lovește studiile de istorie, de filologie clasică, de filosofie, studiile culturale.

În cele de mai jos am să mă refer numai la situația filosofiei și doar în treacăt la studiile clasice. Firește, mă pot lamenta pe acest subiect doar în granițele unei judecăți ipotetice: dacă e

se verifică, atunci fără filosofie vom fi pur și simplu mai proști.

Iau cazul filosofiei ca loc predilect și unic al meditației asupra sensului evenimentelor vieții noastre, cu presupunerea, în general admisibilă, că acesta este propriu ei. Deoarece cred că situația prezentă putea fi ocolită, că ea este compromițătoare pentru tradiția științelor umaniste în universitățile noastre și că poate produce un fenomen masiv de aculturație, este limpede faptul că merită făcută o cercetare foarte responsabilă a *mai multor* cauze care au condus la starea de fapt. Pentru a putea face o înșuruire onestă a lor, va trebui să punem sub semnul îndoielii, deocamdată, faptul că actuala criză a secțiilor umaniste are drept cauză *unică* scăderea curbei demografice și să vedem în ce măsură alte cauze o pot explica, poate chiar cu mai mult succes. Voi încerca în cele de mai jos să enumăr nouă asemenea cauze, nu neapărat noi, dar care

mai multe aspecte. Mai întâi, putem întâlni o concepție despre filosofie ca un bun comun al mai multor discipline umaniste. În programele analitice ale unor redutabile cursuri din planul unor facultăți cu profil apropiat întâlnim teme proprii filosofiei sau cel puțin invocarea autosuficienței a unor nume „mari”: despre Husserl, Wittgenstein sau Derrida apar cursuri la Litere, sub nume diverse putem asculta expuneri ale hegelianismului și, de cele mai multe ori, aceste intervenții sunt riziabile și amintesc anacronic epoca în care statutul ideologic al filosofiei la noi determina practicarea ei sub acoperământul metaforic al literelor. În al doilea rând, scăderea numărului de ore de filosofie pe care facultăți umaniste le solicitau filosofilor. Cu aproape zece ani în urmă, dreptul, literele, sociologia, psihologia considerau oportună introducerea studenților în problemele gândirii critice, a istoriei filosofiei sau a eticii, păstrând încă în memorie idealul unei culturi generale pe care Universitatea l-a avut în alt veac. Din motive financiare, aceste cursuri au dispărut, astfel încât numele lui Platon nu mai spune mare lucru unui jurist, numele lui Aristotel dispăre din cunoașterea psihologului, iar numele lui Kant nu rămâne o referință pentru esteticianul literat. În al treilea rând, unele facultăți restrâng, prin specializarea lor, domeniul materiilor pe care un absolvent de filosofie le poate preda în învățământul preuniversitar, dacă el dorește totuși să asume viața chinuită, cu cei șase sute de lei noi pe lună, a profesorului de liceu. În al patrulea rând, raportul filosofiei cu alte facultăți alimentează imaginea fundamental falsă a unui raport între o facultate „metropolă”, îmbătrânită și vlăguită, și alte facultăți „tinere”, cum sunt psihologia, științele politice, sociologia, asistența socială, care au pornit în deceniul trecut la alcătuirea unor secții proprii prin desprinderea din trunchiul comun al filosofiei. Această desprindere, naturală și binevenită, nu are totuși nimic în comun cu metafora raportului dintre tinerete și bătrânețe, de vreme ce meditația asupra sensului prezenței umane în lume a rămas propriul fără vârstă al filosofiei.

Dar cel puțin ultimele două aspecte ar putea fi supimate dacă al patrulea motiv al expunerii noastre și-ar găsi rezolvarea. Conform aplicării în România (nu și în alte universități occidentale) a Convenției de la Bologna, facultățile nu pot organiza programe de dublă specializare. O asemenea situație este catastrofală pentru predarea științelor care deschid un orizont de sens unui tânăr, dar nu promet cariere profitabile financiar. Mai mult, ea presupune eforturi financiare cel mai adesea insurmontabile din partea inițiativei singulare și evident romantice a unui tânăr atras de educația umanistă disponibilă. Nu poți studia istoria antică fără o cunoaștere a limbilor clasice, dar costă mai mult de patru sute de euro anual studiul acestor limbi în regimul unei a doua facultăți, nebugetate de stat. În consecință, fie formăm specialiști incultți, fie reformăm sistemul monospecializărilor. Eventualitatea unor duble specializări, în schimb, ar putea salva facultățile umaniste chiar și în condițiile păstrării principiului, de altminteri eronat, al finanțării *per capita* a facultăților.

Al cincilea motiv este prezența sub limita admisibilă a filosofiei în liceu. Comparația cu liceul francez sau german este net în favoarea filosofiei. Cauza, care ar putea fi dezvoltată într-un studiu separat, ar putea fi, eventual, formulată astfel: Pe de o parte, în liceul românesc există o mare pondere a studiului literaturii române, care se rezumă mai ales la cultivarea literaturii clasice. Acest model s-a născut la începutul secolului XX, când exaltarea naționalismului românesc a fost un important obiectiv al culturii de liceu. Situația s-a schimbat acum, dar fără ca ea să se reflecte în programe: naționalismul nu ne mai interesează, iar movila de capete tăiate ale lui Lăpușeanu poate lăsa locul profitabil studiului eticii lui Mill. Pe de altă parte, ponderea mare a orelor de religie în învățământul preuniversitar reflectă un accent dezechilibrat în defavoarea cultivării unei formații laice și critice a omului tânăr. A studia filosofia strict opțional și numai în unele licee, dar a studia literatura română ani în șir și a forma conștiințe profesionale 12 ani de învățământ este o evidentă disproporție, care aduce cu sine limitarea posturilor de profesori rezervate absolvenților de filosofie.

Al șaselea motiv s-ar putea referi la mulțimea excedentară a centrelor universitare care organizează studiul filosofiei, de la nivelul licenței la nivelul (pentru care încă păstrăm un respect) al doctoratului. Probabil, apariția caracterului suficient al apelului la *ingenium perenne* ne face să credem că filosofia se poate practica oriunde, de la Târgoviște la Suceava, de la Baia Mare la Constanța sau oriunde tradiția universitară nu se sprijină pe acumularea unor biblioteci de-a lungul mai multor decenii, pe investiții masive în abonamente la reviste internaționale sau pe prezența unor profesori cu notorietate care să suprime amatorismul. Distribuția tinerilor interesați de filosofie pe asemenea centre scade, astfel, și mai mult interesul lor pentru universități unde studiul păstrează încă aroma unei tradiții profesionale.

Al șaptelea motiv ar fi scăderea drastică a nivelului doctoratului. Modelele recente inițiate de minister pentru reglementarea etapelor de studiu doctoral concep acest nivel în maniera veche a licenței, mutând accentul de la un studiu foarte personal și bazat pe o relație de filialitate inițiativă cu conducătorul tezei la una de învățământ de masă, dar tezele admise sunt, în schimb, adesea de o calitate profesională discutabilă: ele reflectă mai degrabă reușita tânărului de a-și prelunge boemia în centrul universitar cu câțiva ani decât propriu-zis edificarea sa spirituală într-un domeniu al experienței gândirii. Cauza fenomenului stă în aceeași marginalitate a secțiilor de filozofie, care, din dorința supraviețuirii, coboară standardele exigenței profesionale.

Al optulea motiv al marginalizării filosofiei schimbă, de această dată, vinovatul. El nu mai este reprezentat de condițiile formale oferite de sistem și de locul mental pe care comunitatea academică îl acordă filosofiei, ci de

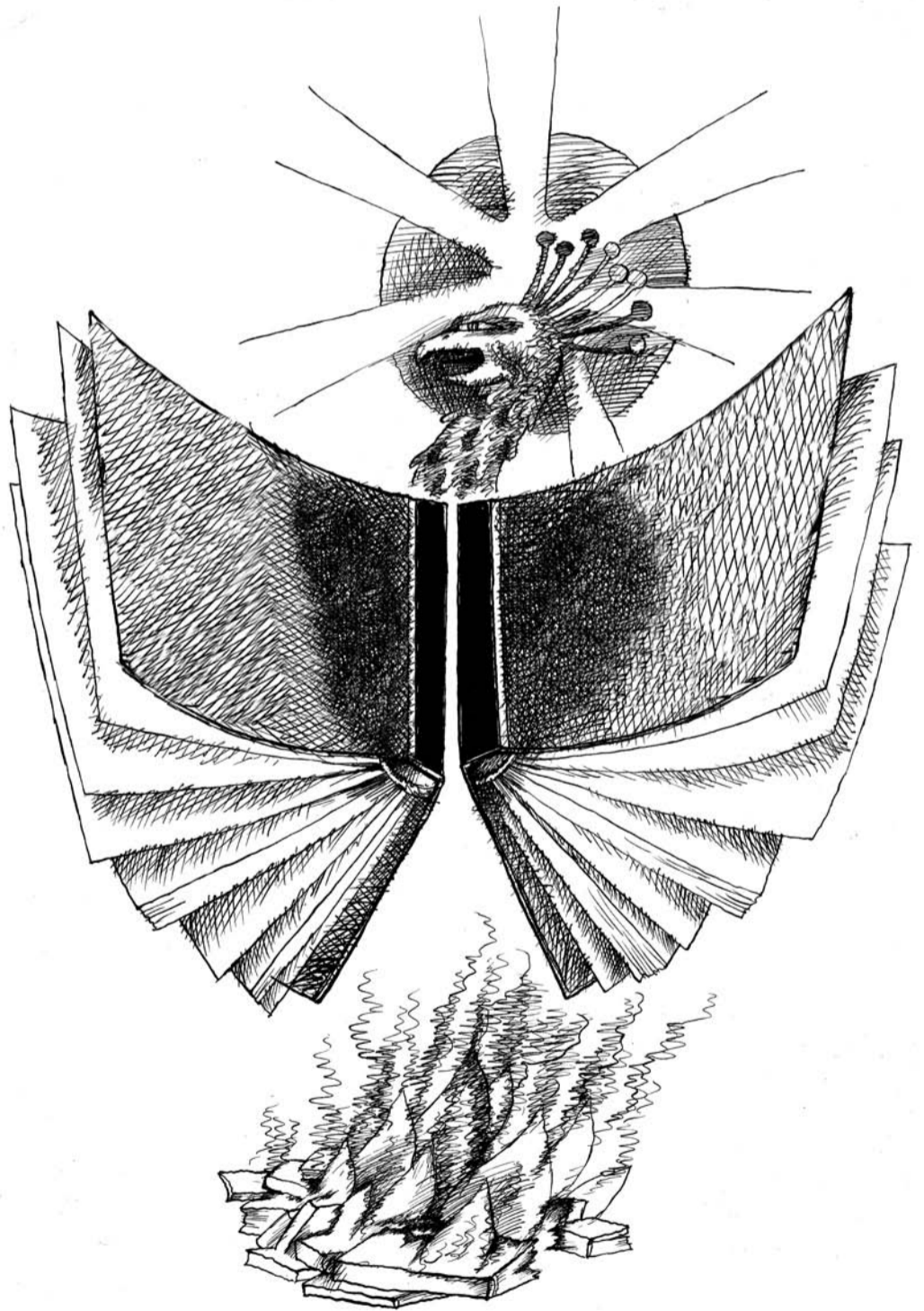
prestația însăși a filosofiei. Dacă editurile românești au făcut enorm în ultimii 15 ani pentru alimentarea cu surse de meditație, universitățile s-au închis adesea în formule „de supraviețuire” vecine imposturii profesionale. Altfel spus, dacă filosofia a devenit marginală în peisajul academic, atunci, pe bani puțini, supraviețuirea imposturii a devenit facilă. Poți fi, de pildă, profesor de filosofie greacă publicând o singură carte în două exemplare la propria ta editură, poți preda filosofia Evului de Mijloc fără să ai nici o publicație în domeniu, compromițând astfel o întreagă disciplină.

În al nouălea rând, aș reaminti o cunoscută și mai veche dispută legată de criteriul relevanței științifice în ochii Academiei a publicațiilor universitare. Faptul că publicațiile cotate CNCSIS în România sau cele cotate ISI în plan internațional sunt superioare altora este

În acest fel, filosofia performantă și cu un impact real asupra societății noastre civile va rămâne permanent străină de criteriile academice.

SCHIȚA acestor nouă motive ar putea să ne încredințeze de un adevăr argumentabil în mod solid: criteriul cantitativ al judecării științelor umaniste în Universitate este unul falimentar și generator de tensiuni instituționale și umane. Ele se nasc deoarece declinul universitar al acestor domenii nu are drept cauză căderea demografică, ci ea este invocată pentru a ascunde concepția greșită despre educația umanistă care se reflectă în distribuția universitară a acestor domenii.

Bineînțeles, putem supraviețui și fără ele, sau mimându-le tot mai neprofesional. Însă atunci vom fi tot mai nepregătiți să judecăm sensul eveni-

meritoriu doar prin prezența strict formală a unui criteriu. Dar faptul că edituri mari din România (de pildă, Humanitas) nu sunt cotate CNCSIS sau faptul că reviste importante internaționale (*Revue de Métaphysique et de Morale*) nu figurează în ISI pune la îndoială infailibilitatea acestor criterii.

mentelor vieții noastre și vom fi tot mai obedienți clișeelelor unei vieți pe care nu o interesează niciodată ce anume produce și care își imaginează că știe, pentru că a învățat din copilărie și înaintea oricărui examen critic ce anume își dorește să consume. 🍴